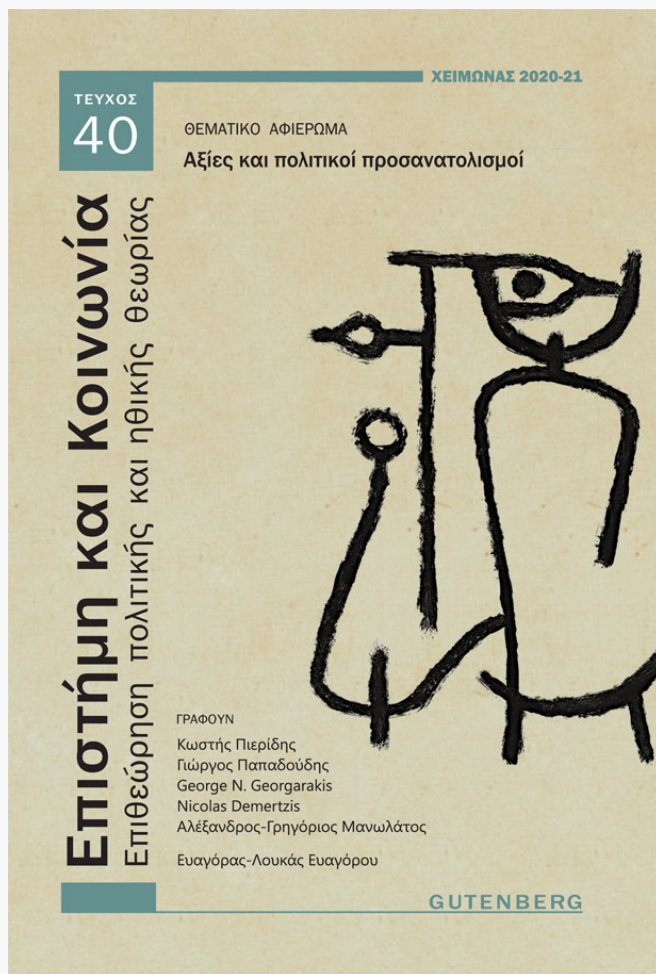

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 40 (2021)

Αξίες και Πολιτικοί Προσανατολισμοί

Βασίλης Βαμβακάς, Αγγελική Γαζή (συντονισμός-επιθεώρηση), Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση. Δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δυναμική

Ιωάννα Βώβου

doi: [10.12681/sas.27179](https://doi.org/10.12681/sas.27179)

Copyright © 2021, Ιωάννα Βώβου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βώβου Ι. (2021). Βασίλης Βαμβακάς, Αγγελική Γαζή (συντονισμός-επιθεώρηση), Αμερικανικές σειρές στην ελληνική τηλεόραση. Δημοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοινωνική δυναμική. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 40, 192-195. <https://doi.org/10.12681/sas.27179>

Ανδρέας Γκόφας, Γιώργος Λ. Ευαγγελόπουλος & Μαριλένα Κόππα (επιμ.), *Ένας αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019*, εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2020, 549 σελ.

ΣΗΜΕΙΟ ΕΚΚΙΝΗΣΗΣ του επιστημονικού κλάδου των Διεθνών Σχέσεων (εφεξής: ΔΣ) αποτελεί η δημιουργία αντίστοιχης έδρας στο Πανεπιστήμιο Aberystwyth (Ουαλία) το 1919. Καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή έπαιξε η έκρηξη του 'Μεγάλου Πολέμου' (1914-1918), του οποίου οι καταστροφικές συνέπειες συγκλόνισαν τον κόσμο. Έκτοτε, η θεωρία των ΔΣ έχει εξελιχθεί σημαντικά όχι μόνο σε ζητήματα συνεργασίας και σύγκρουσης στη διεθνή ζωή, αλλά και σε θέματα που αφορούν από διαφορετικά πεδία εστιάζοντας κυρίως σε δομές εκμετάλλευσης που ενυπάρχουν σε όλα τα κοινωνικά συστήματα, άρα και σε αυτό των Διεθνών Σχέσεων.

Το συλλογικό έργο *Ένας αιώνας Διεθνών Σχέσεων*, όμως, δεν αποτελεί μόνο μια έκδοση υψη-

λού συμβολισμού και αναστοχασμού της πορείας του κλάδου τα τελευταία 100 χρόνια. Κυρίως αποτελεί μια προσπάθεια αποτίμησης της εξέλιξης του κλάδου στην Ελλάδα, όπου η μελέτη των ΔΣ, μέχρι πρόσφατα, ταυτιζόταν με την ανάλυση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Κατά συνέπεια, ο τόμος υπερβαίνει τις συχνά άγρονες αντιπαραθέσεις, οι οποίες στο παρελθόν είχαν ταλανίσει τον κλάδο, και αποκαλύπτει με τα κείμενα που φιλοξενεί ότι υπάρχουν βάσιμοι λόγοι αισιοδοξίας για το μέλλον.

Πρώτον, αναδεικνύει σύγχρονα ρεύματα, οριοθετεί τη σχέση του κλάδου με όμορα πεδία (ιστορία, γεωγραφία, οικονομία, δίκαιο, πολιτική φιλοσοφία, ευρωπαϊκές σπουδές, ψυχολογία και κοινωνιολογία) και τις αναλυτικές προκλήσεις που αυτά θέτουν. Προσφέρει, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, ένα αντίδοτο στην κόπωση από τις σεκταριακού τύπου αντιπαραθέσεις μεταξύ αντιτιθέμενων θεωρητικών '-ισμών'. Άλλωστε, η παγκοσμιοποίηση

των ΔΣ, έχει ως συνέπεια και το γεγονός ότι οι επιμέρους επιστημονικοί κλάδοι αλληλεπιδρούν ο ένας με τον άλλον ολοένα και περισσότερο. Δεν πρέπει να θεωρούμε τις θεωρίες ως διακριτικά σύνολα υποθέσεων εργασίας που λειτουργούν ανταγωνιστικά η μία προς την άλλη. Αντίθετα, η κατανόηση και χρησιμοποίηση των αρετών των διαφορετικών θεωριών δεν είναι μόνο οντολογικά και επιστημολογικά αποδεκτή, αλλά και απαραίτητη στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων. Είναι αναγκαία η απομάκρυνση από απλουστευτικά, μονοαιτιακά θεωρητικά σχήματα και η σύνθεση διαφορετικών στοιχείων των επιμέρους θεωριών. Οι θεωρίες των ΔΣ πρέπει να είναι αλληλοσυμπληρούμενες κι όχι αμοιβαία αποκλειόμενες, από τη στιγμή που η πολυπλοκότητα του κόσμου καθιστά απίθανο μόνο μία από αυτές να εξηγεί ολόκληρο το φάσμα της παγκόσμιας πολιτικής.

Δεύτερον, σε ένα ταραχώδες και εύάλωτο διεθνές/παγκόσμιο σύστημα, το οποίο αντιμετωπίζει πρωτοφανείς προκλήσεις, ο συλλογικός τόμος αναλύει και μια σειρά από προκλήσεις της διεθνούς διακυβέρνησης: από τις γεωπολιτικές επιπτώσεις της τεχνητής νοημοσύνης στις προκλήσεις του μεταναστευτικού, της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, της

παγκόσμιας διαχείρισης πανδημιών και της εντυπωσιακής επανόδου της θρησκείας στη διεθνή πολιτική έως τα ηθικοκανονιστικά προβλήματα μιας παγκόσμιας δικαιοσύνης. Κατά συνέπεια, ο τόμος όχι μόνο μας δείχνει πως ο κλάδος των ΔΣ έχει ανοίξει σε νέες θεωρήσεις και οπτικές, αλλά αναγνωρίζει και ότι η πολυπλοκότητα της σημερινής παγκόσμιας πολιτικής εγείρει σημαντικές νέες απαιτήσεις από την επιστήμη και τους διεθνολόγους. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση το 2007-2009 υποχρέωσε τους διεθνολόγους να επεκτείνουν τον αναλυτικό τους φακό και το πεδίο της μελέτης τους σε ακραιφνώς οικονομικούς παράγοντες. Η ανύψωση του ζητήματος της κλιματικής αλλαγής σε κεντρικό παγκόσμιο πρόβλημα προϋποθέτει στοιχειώδη τουλάχιστον γνώση του αντικειμένου, που μέχρι πρόσφατα θα θεωρούνταν απλώς ως αποκλειστική εξειδίκευση των φυσικών επιστημών και των σπουδών για το περιβάλλον. Ωστόσο, η διεπιστημονική φύση της γνώσης και της ζωής αντιδιαστέλλεται emphaticά προς την κατάτμηση της γνώσης και την υπερβολική εξειδίκευση, που αποτελούν κυρίαρχα στοιχεία της σύγχρονης επιστημονικής ζωής παγκοσμίως. Τα χαρακτηριστικά αυτά οδηγούν τον επι-

στημονικό κόσμο κατά βάση σε αποσπασματικές και τομεακά προσδιορισμένες λύσεις και ναρκοθετούν την απόπειρα συνολικής θέασης του κόσμου και των προβλημάτων του και την κατάθεση προτάσεων που θα βελτιώσουν συνολικά την ανθρώπινη διαβίωση. Σε αυτό το πλαίσιο, το πεδίο των Διεθνών Σχέσεων πρέπει να αποτελέσει μέρος της ενοποίησης επιστημών και να συμβάλει αποφασιστικά στη διαδικασία αυτή.

Τρίτον, ο τόμος τολμά να εντάξει μια ενότητα (Διεθνείς σχέσεις και εξωτερική πολιτική) αναστοχαστικού χαρακτήρα, η οποία αποπειράται να αποτιμήσει την συνεισφορά της ακαδημαϊκής κοινότητας στη συγκρότηση του εθνικού στρατηγικού σχεδιασμού και τη διαμόρφωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Ειδικότερα, μια σειρά από κείμενα αναλύουν τον ρόλο και τη συνεισφορά του κλάδου στην ελληνική εξωτερική πολιτική, καθώς και τις συνέπειες που έχει ο 'εθνοκεντρισμός' και η λογική της ισχύος στα εθνικά συμφέροντα της χώρας. Όσοι/όσες αποδέχονται το αναπόφευκτο του συγκρουσιακού χαρακτήρα των ΔΣ πιστεύουν ότι υπάρχει μία 'αντικειμενική πραγματικότητα', δηλαδή ότι τα κράτη είναι 'εγωιστικοί' δρώντες που λειτουργούν ωφελμιστικά. Αδυνατούν, όμως, να αποσα-

φηνίσουν με ποιον τρόπο οι δρώντες διαμορφώνουν άποψη για τα εθνικά συμφέροντα και αποφασίζουν τι τελικά συνιστά εθνικό συμφέρον και τι όχι. Πώς αποτιμάται το μέγεθος της ισχύος και πώς προσλαμβάνεται από τους διαφορετικούς κρατικούς και μη δρώντες παραμένει αδιευκρίνιστο. Οι δομές της κοινωνικής ζωής σε όλες τις εκφάνσεις της —στην προκειμένη περίπτωση, και στην εξωτερική πολιτική— είναι κοινωνικές, όχι υλικές. Οι αντιλήψεις των δρώντων είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των κοινωνικών δρώντων, των τρόπων με τον οποίο επικοινωνούν και συνεννοούνται στην εξωτερική πολιτική. Οι αντιλήψεις που έχουν για τον εαυτό τους και την ταυτότητά τους, αλλά και για τον άλλο, για τις προθέσεις και τις αξίες που υιοθετούν και υπηρετούν, διαμορφώνουν το κοινωνικό υπόβαθρο στο οποίο λαμβάνουν χώρα οι εξωτερικές σχέσεις. Η ταυτότητα και το εθνικό συμφέρον των κρατών δημιουργούνται μέσα από αυτές τις κοινωνικές δομές. Δεν μπορούν να θεωρούνται εκ των προτέρων δεδομένα στη βάση της ανθρώπινης φύσης ή της εγχώριας πολιτικής.

Η ανάλυση αυτή είναι θεμελιώδους σημασίας, καθώς επιτρέπει ευρεία περιθώρια επανα-

διαμόρφωσης των κύριων παραμέτρων της εξωτερικής πολιτικής. Είναι οι κοινωνικές δομές και οι ιδέες των δρώντων αυτές που δημιουργούν την ποικιλία των αποτελεσμάτων στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Εκείνο που έχει σημασία στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής δεν είναι η ισχύς καθαυτή, αλλά το πώς αυτή γίνεται αντιληπτή από τους παράγοντες. Επίσης, η ισχύς δεν αντλείται μόνο από έναν ισχυρό στρατό και μία οικονομία που παράγει πλεονάσματα, αλλά και από φύσει διυποκειμενικές έννοιες, όπως η νομιμοποίηση, οι νόρμες και οι κανονιστικές αρχές και η πρόσδοση συγκεκριμένου νοήματος και περιεχομένου σε έννοιες και γεγονότα. Η εξωτερική πολιτική των κρατών δεν καθορίζεται τόσο από την αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά από το τι αυτά νομίζουν ότι είναι η πραγματικότητα. Τα κράτη, με τις επιλογές τους είναι και δημιουργοί της πραγματικότητας.

Από όσα προαναφέρθηκαν είναι σαφές ότι η πολυθεματική προσέγγιση των ΔΣ σε αυτόν τον τόμο, όπως και η πολυπρισματική ανάλυση κάθε επιμέρους θέματος που τίγεται στα κείμενά του, τον καθιστούν πολύτιμο βιβλίο αναφοράς τόσο για τον θεωρητικό των Διεθνών Σχέσεων όσο και για όσους ασχολούνται στην πράξη (πολιτικούς, διπλωμάτες, επιχειρήσεις, πολιτικούς ακτιβιστές) με την εφαρμογή και άσκηση συναφών πολιτικών ή τη διαχείριση επιπτώσεών τους (οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών, πολιτισμικών κ.λπ.). Και όχι μόνον γι' αυτούς! Αλλά και για κάθε πολίτη που επιθυμεί να είναι ενημερωμένος για όσα διαδραματίζονται στο όλο και πιο πολύπλοκο διεθνές περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και αναπτύσσει την προσωπικότητα και τη δράση του.

*Χρήστος Α.
Φραγκονικολόπουλος*

Βασίλης Βαμβακάς, Αγγε-
λική Γαζή (συντονισμός-επιμ.-
θεώρηση), *Αμερικανικές σειρές
στην ελληνική τηλεόραση. Δη-
μοφιλής κουλτούρα και ψυχοκοι-
νωνική δυναμική*, Αθήνα 2017,
εκδόσεις Παπαζήση, 617 σελ.

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ στην
ελληνική τηλεόραση. Ο τίτλος —η
πράξη ονομασίας— και μόνο του
συλλογικού επιστημονικού βιβλίου,
υπό την επιμέλεια των Βασίλη
Βαμβακά και Αγγελικής Γαζή,
διαγράφει εξ αρχής ένα πλούσιο
ερευνητικό πεδίο που επιδέχεται
διαφορετικές και διασταυρούμε-
νες προσεγγίσεις, πολύ περισσό-
τερο από τη μελέτη ενός ‘σώμα-
τος’ έρευνας, υπό τη στενή έννοια
του όρου. Εδώ ακριβώς διαφαί-
νεται και ο πυρήνας της ερευνη-
τικής σκέψης των επιμελητών
και της ομάδας των συγγραφέων
που λειτούργησε ως έναυσμα για
τη συγγραφή του εν λόγω βιβλίου.
Γιατί από τις πρώτες σελίδες του
ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται
ότι δεν πρόκειται απλώς για μια
συγκέντρωση επιστημονικών κει-
μένων, αλλά για την έμβαση ενός
πολυετούς ερευνητικού και επι-
στημονικού σχεδίου, το οποίο μοι-
ράστηκαν οι συγγραφείς και στο
οποίο συμμετείχαν. Ο επιστημο-
νικός διάλογος, η συνομιλία συγ-
γραφέων και κειμένων και η συλ-
λογικότητα του εγχειρήματος,

επομένως, χρειάζεται εδώ να εν-
νοηθούν στο πλέον κυριολεκτικό
επίπεδο.

Συνακόλουθα, η προβληματι-
κή που θέτει το βιβλίο των Βαμ-
βακά και Γαζή διαγράφει δύο
διασταυρούμενα ερευνητικά ερω-
τήματα τα οποία πραγματεύο-
νται οι συγγραφείς από διαφο-
ρετικές ‘εισόδους’, χωρίς το ένα
να επισκιαίνει το άλλο: το πρώτο
αφορά τη θέση των αμερικανικών
σειρών στην ελληνική τηλεόραση
διαχρονικά και λειτουργεί σαν
μια μορφή έκφρασης του δεύτε-
ρου επιπέδου διερεύνησης, εκεί-
νου των σχέσεων Ελλάδας-ΗΠΑ.
Κατ’ αυτόν τον τρόπο η ομάδα
επιστημονικής εργασίας και συγ-
γραφής του βιβλίου πραγματεύ-
τηκε, θα λέγαμε, το αντικείμενο
μελέτης σαν μία οντότητα Gestalt
(συναποτελούμενη από τη μορφή
και το φόντο). Στη συγκεκριμένη
περίπτωση, ανάλογα με την οπτι-
κή που υιοθετείται κάθε φορά, η
θέση των αμερικανικών σειρών
στην ελληνική τηλεόραση και η
σχέση του κοινού με αυτές απο-
τελεί τη μορφή αλλά και το φόντο
της πολιτισμικής σχέσης Ελλά-
δας-ΗΠΑ στο συλλογικό φαντα-
σιακό της ελληνικής κοινωνίας.

Η συγκεκριμένη αντίληψη του
ζητήματος απηχεί τη θεμελιώδη
ιδέα ότι οι πολιτισμικές παραγω-
γές και, ιδιαίτερα οι παραγωγές
των μέσων, δεν μπορούν να ανα-

λυθούν και να ερμηνευτούν ανεξάρτητα του ιστορικού, κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο εμφανίζονται και το οποίο συνδιαμορφώνουν. Με άλλα λόγια, δεν μπορούν να εννοηθούν σαν 'κλειστά' συστήματα. Οι τηλεοπτικές σειρές, αν και παρούσες στο τηλεοπτικό τοπίο από την αρχή σχεδόν του μέσου, αποτελούν μόνο τα τελευταία χρόνια προσφιλές αντικείμενο επιστημονικής μελέτης διεθνώς. Πλήθος διεπιστημονικών ερευνών εστιάζει στην ανάλυση των αμερικανικών κυρίως τηλεοπτικών σειρών στο πλαίσιο της ανόδου αυτού που αποκαλείται Quality TV, νομιμοποιώντας στη σύγχρονη επιστημονική αντίληψη την τηλεοπτική μυθοπλασία, η οποία είχε για πολλά χρόνια θεωρηθεί ως μία έκφραση υποκουλτούρας, τόσο σε επίπεδο οπτικοακουστικής παραγωγής όσο και σε επίπεδο επιστημονικής ανάλυσης, απηχώντας την παραδοσιακή ιεράρχηση των πολιτιστικών αγαθών που απορρέει από τον διαχωρισμό τους σε έργα 'υψηλής' και 'λαϊκής' ή 'δημοφιλούς' κουλτούρας.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό το αντικείμενο που πραγματεύεται το παρόν βιβλίο αποτελεί σημαντική συμβολή στην επιστημονική συζήτηση σε ό,τι αφορά την κατανόηση της σχέσης της ελ-

ληνικής τηλεόρασης και του ελληνικού κοινωνικού περιβάλλοντος με τις αμερικανικές σειρές και την αμερικανική δημοφιλή κουλτούρα, τόσο διότι θέτει έναν θεμελιώδη λίθο στην εν λόγω συζήτηση όσο και λόγω των επιστημονικών και μεθοδολογικών εργαλείων που χρησιμοποιεί.

Οι δύο κυρίαρχες μεθοδολογικές προσεγγίσεις του ερευνητικού πεδίου διαμορφώνουν και τη δομή του βιβλίου, το οποίο χωρίζεται σε δύο μεγάλα μέρη και δεκατέσσερα κεφάλαια συνολικά. Κατά πρώτον, στη λεπτομερή ιστορική καταγραφή και εννοιολόγηση των δεδομένων, τόσο 'κειμενικών' (αμερικανικές σειρές που προβλήθηκαν σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους), όσο και 'παρακειμενικών' (στοιχεία τηλεοπτικού προγραμματισμού, συσχετισμός με ελληνικές παραγωγές ανά ιστορικές περιόδους, κοινωνικοπολιτική πλαισίωση, ανάλυση σχολίων στον Τύπο...). Κατά δεύτερον, στην έρευνα πρόσληψης σε επιμέρους και διαφορετικές ομάδες κοινού και στη μελέτη συγκεκριμένων μελετών περίπτωσης αμερικανικών σειρών. Ωστόσο, το να συμπεράνουμε ότι το μεγάλο αυτό συλλογικό έργο εξαντλείται σε μια ιστορική αναδρομή και σε μελέτες περίπτωσης θα ήταν απλουστευτικό και ελλιπές. Μακριά

από μία ‘κανονιστική’ αντίληψη της ιστορικής προσέγγισης και ξεχωρίζοντας επίσης από μια παρωχημένη αντίληψη κατά την οποία τα μέσα θεωρείται ότι αντανακλούν την κοινωνία, τις δομές της και τις αντιθέσεις της —χωρίς κάτι τέτοιο να πηγαίνει πέρα από το προφανές και λειτουργώντας ως ανάχωμα κάθε αναλυτικής επιστημονικής προσπάθειας— στο εν λόγω εγχείρημα το διακύβευμα που γίνεται αντιληπτό, ήτοι η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι αμερικανικές σειρές συνδιαμόρφωσαν την ελληνική δημοφιλή κουλτούρα και αντίληψη, προσεγγίζεται συνδυαστικά από πολλές και διαφορετικές οπτικές γωνίες.

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται, για παράδειγμα, η λεπτομερής χαρτογράφηση της παρουσίας των αμερικανικών σειρών κατά τα πρώτα χρόνια της ελληνικής τηλεόρασης, επί δικτατορίας (κεφάλαιο 1, Γρηγόρης Πασχαλίδης). Σ’ αυτό το κεφάλαιο του βιβλίου γίνεται κατανοητό ότι αυτό που ονομάζουμε ιστορία της τηλεόρασης δεν αποτελείται ούτε από διάσπαρτες μνήμες ούτε από εδραιωμένες —όσο και παραπλανητικές— αντιλήψεις και ότι, αντιθέτως, αποτελεί συνάρτηση των κριτηρίων που επιλέγουμε να εφαρμόσουμε (όπως γίνεται αντιληπτό και στο κεφάλαιο

7 του Βασίλη Βαμβακά). Άλλο παράδειγμα, επανεξέτασης με νέους όρους του τηλεοπτικού προγραμματισμού αποτελεί η θεωρητική συζήτηση περί ‘ποιότητας’ στην ιδιωτική και συνδρομητική τηλεόραση (βλ. κεφάλαιο 5, Δήμητρα Καρατζένη). Η διερεύνηση της πολύπλοκης ταυτότητας του έλληνα τηλεθεατή που αναμιγνύει τον αμερικανικό σκεπτικισμό με την οικειοποίηση της αίγλης του ‘αμερικανικού ονείρου’ (κεφάλαιο 1 του δεύτερου μέρους, της Αγγελικής Γαζή), οι πραγματολογικές αναλύσεις αμερικανικών σειρών σε συνδυασμό με δειγματοληπτικές και ποιοτικές έρευνες πρόσληψης, καθώς και ανάλυση της πρόσληψης στον κυβερνοχώρο, που διατρέχουν τα κεφάλαια του δεύτερου μέρους του βιβλίου μαρτυρούν, επίσης, την εμπέδωση του συμπαγούς ερευνητικού σχεδίου εργασίας ώστε να καλυφθεί πλήρως και σφαιρικά το υπό μελέτη αντικείμενο.

Εν κατακλείδι, το συλλογικό έργο που επιμελήθηκαν οι Βαμβακάς και Γαζή αποτελεί ένα πολύτιμο βιβλίο αναφοράς που συνδυάζει την πρωτοτυπία της υπό διερεύνηση θεματικής, τη λεπτοφυώς επεξηγούμενη κατασκευή του ερευνητικού αντικειμένου και τη σύνθεση της προβληματικής, τη λεπτομερή έκθεση της πολύπλευρης ερευνητικής

μεθοδολογίας και, τέλος, τις πολυπρισματικές προσεγγίσεις, στις οποίες εμβυθίζεται ο αναγνώστης. Η σημασία του βιβλίου δεν περιορίζεται σε έναν ακαδημαϊκό κύκλο. Συμπεριλαμβάνει τους πολίτες, φαν και καταναλωτές, εφόσον αυτό που ονομάζουμε ‘κοινό’ (αναγνωστικό και όχι μόνο)

δεν είναι μονοδιάστατο, αλλά αλλάζει ρόλους ανάλογα με την ψυχική διαθεσιμότητά του, τις κοινωνικές περιστάσεις και τις ώρες προβολής ή σύνδεσης για να (ξανα)δει και να ξαναδιαβάσει τις αγαπημένες σειρές του.

Ιωάννα Βώβου

Κατερίνα Δέδε, *Ο σύντομος πολιτικός βίος της ΕΠΕΚ. Η ανάδυση του Κέντρου στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών/Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Αθήνα 2016, 382 σελ.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ της Κατερίνας Δέδε εισφέρει σημαντικά στη νεότερη και σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδας, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύει μονομέρειες και ελλείψεις της ιστοριογραφίας μας. Πράγματι, οι μελέτες που αφορούν τα μεταπολεμικά κόμματα μετρούνται στα δάχτυλα, ιδιαίτερα για την προδικτατορική περίοδο. Με εξαίρεση την ΕΔΑ, λίγες έρευνες βάθους διαθέτουμε για τα κόμματα, την οργάνωση και τις λειτουργίες τους τα χρόνια της ανοικοδόμησης και της εθνικής ανασυγκρότησης.

Η επιλογή, λοιπόν, της συγγραφέως να ασχοληθεί με τον βραχύβιο, αλλά νεωτερικό σε πολλές πτυχές του προγράμματος και της πολιτικής του, πολιτικό σχηματισμό της Εθνικής Προοδευτικής Ενώσεως Κέντρου (ΕΠΕΚ) έρχεται να καλύψει ένα κενό και να ρίξει περισσότερο φως σε μια κρίσιμη, μεταίχμιακή και παραγμένη περίοδο. Το χρονικό ανάπτυγμα της μελέτης εκτείνεται από την ίδρυση του Κόμματος Προοδευτικών Φιλελευθέρων —του πρόδρομου σχηματισμού της ΕΠΕΚ— το 1949 μέχρι τον θάνατο του Νικόλαου Πλαστήρα το 1953.

Η πορεία της ΕΠΕΚ αποτελεί ουσιαστικά την πρόωμη κομματική ενσάρκωση του ‘Κέντρου’, όρος ο οποίος εμφανίζεται στην πολιτική σκηνή περί το 1945. Το νέο κόμμα δημιουργείται ως συνασπισμός προϋπαρχουσών συ-

νιστωσών και κομματιδίων, αλλά και ως σημείο συγκέντρωσης παλιών και νέων φερέλπιδων πολιτικών (ως χαρακτηριστικά παραδείγματα αναφέρονται ο Εμμανουήλ Τσουδερός και ο Γεώργιος Καρτάλης αντίστοιχα). Οι οργανωτικές διεργασίες αλλά και οι σοβούσες ιδεολογικές αντιθέσεις εντός της ΕΠΕΚ περιγράφονται επαρκώς, αλλά θα ήταν χρήσιμο, προκειμένου να αναδειχθεί εναργέστερα το πολιτικο-κοινωνικό συγκείμενο, να είχε δοθεί περισσότερο βάρος στις σχέσεις της ΕΠΕΚ με τον όμορο σχηματισμό του Κόμματος Φιλελευθέρων, με τον οποίο άλλωστε συγκυβερνά, αλλά και με τα κόμματα της ‘εθνικόφρονος παρατάξεως’, η οποία, από το 1951 με την ίδρυση από τον Αλέξανδρο Παπάγο του Ελληνικού Συναγερμού, επιχειρεί τη δική της κομματική ανανέωση.

Η ΕΠΕΚ δομείται ουσιαστικά γύρω από το πρόσωπο του αρχηγού της, του στρατηγού Νικόλαου Πλαστήρα (το κόμμα θα περιθωριοποιηθεί άλλωστε μετά τον θάνατό του το 1953), ο οποίος προφανώς αποτελεί τον παράγοντα που καθιστά δυνατή τη συνύπαρξή (μέχρι το 1951, με την αποχώρηση της ομάδας του Εμμανουήλ Τσουδερού) ετερόκλητων στοιχείων υπό την ίδια κομματική στέγη. Η προσωπικότητα

και η πολιτική τοποθέτηση του Πλαστήρα διαγράφονται με ενέργεια από τη Δέδε, η οποία τονίζει τη διαφοροποίησή του από την κυρίαρχη γραμμή του φιλελεύθερου χώρου, με άλλα λόγια την αποστασιοποίησή του από τη δρακόντεια ρητορική περί συμμοριτοπολέμου (στο βιβλίο τονίζεται ενδεικτικά ότι ο Πλαστήρας χρησιμοποιεί ακόμη και πριν από το τέλος του Εμφυλίου τον όρο εμφύλιος/εμφύλια). Εντούτοις, παρά τη δεσπόζουσα επιρροή του αρχηγού της, η ΕΠΕΚ κατά τον σύντομο βίο της επιχειρήσε —και έως έναν βαθμό κατόρθωσε— να αποκτήσει χαρακτηριστικά κόμματος αρχών και οργάνωση ασυνήθιστη για αστικό κόμμα της εποχής. Η συγγραφέας επιμένει ιδιαίτερα σε αυτό το ζήτημα, μιας και ασχολείται εκτενώς με την απόπειρα δημιουργίας κάθετης κομματικής δομής με διακριτά όργανα και πανελλήνιου δικτύου οργανώσεων.

Με την εξιστόρηση της πορείας της ΕΠΕΚ, η Δέδε σκιαγραφεί αδρά την ημιτελή τομή στο πολιτικό σύστημα που σηματοδοτούν η Κατοχή και ο Εμφύλιος: η άμεση μετεμφυλιακή περίοδος θα δει να συμβιώνουν νεκραναστημένοι πολιτικοί σχηματισμοί και να επανακάμπουν παλαιίμαχοι πολιτικοί, αλλά και να αναδύονται καινοφανή πολι-

τικά σχήματα, τα οποία εγκολλώνουν νέο πολιτικό προσωπικό που αναδείχθηκε στη δύσκολη δεκαετία του 1940. Έτσι, η κατάστρωση της πολιτικής ανθρωπογεωγραφίας της ΕΠΕΚ, με την κατανομή του πολιτικού της προσωπικού σε πολιτευτές και βουλευτές (σύντομα βιογραφικά των οποίων παρατίθενται στο τέλος του βιβλίου) και την εξέτασή του με άξονα τις διαδοχικές εκλογές (1950, 1951, 1952) αποτελεί δόκιμη επιλογή.

Ταυτόχρονα, η Δέδε χαράσσει ανάγλυφα τις δυσκολίες της συγκρότησης ενός κόμματος αρχών με στιβαρή οργάνωση την επαύριο του Εμφυλίου, αλλά και τα όρια του μετεμφυλιακού συστήματος εξουσίας. Μετά την παρουσίαση των διεργασιών γένεσής του, η συγγραφέας εξιστορεί γραμμικά την πορεία του κόμματος, από την ανάληψη κυβερνητικών ευθυνών το 1950 μέχρι την ουσιαστική έκλειψή του μετά τον θάνατο του ιδρυτή του, οργανώνοντας το υλικό της πάνω σε ένα απλό όσο και εύληπτο σχήμα, που εδράζεται σε χρονικά και πολιτικά ορόσημα (τα επιμέρους κεφάλαια τιτλοφορούνται αντίστοιχα ‘1950: Το βάπτισμα του πυρός’, ‘1951: Η βραχύβια ακμή’, ‘1952: Η παρακμή’, ‘1953: Η κατάρρευση’). Μέσα από αυτή την αφήγηση η συγγραφέας σκια-

γραφεί και το πολιτικό κλίμα της εποχής, με τις αντιφάσεις του να αναδεικνύονται με σαφήνεια: από τη μία η προσπάθεια της ΕΠΕΚ για εκκαθάριση της κληρονομιάς του Εμφυλίου με την πολιτική της λήθης και την εφαρμογή των μέτρων ειρηνεύσεως, από την άλλη η αντίδραση των αντιπάλων της και η σταδιακή εδραίωση θεσμικών και μη κέντρων εξουσίας: ανάκτορα, στρατός, σύμμαχοι.

Η Κατερίνα Δέδε με την εξιστόρηση της πορείας της ΕΠΕΚ εισφέρει μια χρήσιμη συμβολή. Έχοντας μελετήσει συστηματικά αδημοσίευτες και δευτερογενείς πηγές, παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη μονογραφία για ένα ελληνικό μεταπολεμικό κόμμα, από εκείνες που σπανίζουν στην ελληνική βιβλιογραφία. Περιγράφει πειστικά τη γένεση, τον βίο και τον θάνατο ενός κόμματος που στο δύσκολο συγκείμενο του Μετεμφυλίου αφίσταται από την κυρίαρχη ρητορική και απορρίπτει τον αντικομμουνισμό ως *raison d'être* μιας παράταξης. Και, τέλος, προσφέρει μια ψηφίδα για τη διερεύνηση της δημιουργίας του μεταπολεμικού κομματικού σκηνικού. Η συγγραφέας θα μπορούσε ενδεχομένως να έχει επεκτείνει την εξιστόρηση του βίου της ΕΠΕΚ μέχρι την ενσωμάτωσή της, υπό την ηγεσία του Σάββα Παπαπολίτη, στην Ένωση

Κέντρου το 1961, τόσο για λόγους μεθοδολογικής αυστηρότητας όσο και για να αναδειχθεί πληρέστερα ο πρώιμος όσο και καθοριστικός ρόλος της ΕΠΕΚ στη διαμόρφωση

του Κέντρου. Και πάλι, όμως, η μελέτη της παραμένει σημαντική και καρποφόρα.

Δημήτρης Η. Αντωνίου